

MILIEU OF SCHEPPING

In de groene beweging(en) bestaat nu al heel wat aandacht voor de belangrijke klimaatconferentie van december 2009 in Kopenhagen waarop naar de hernieuwing/voortzetting/intensivering van het in 2012 aflopende Kyoto-protocol zal worden gestreefd. De laatste tijd is in de verschillende christelijke kerken de aandacht voor het milieu sterk toegenomen. Van paus en kardinaal tot het Netwerk Rechtvaardigheid en Vrede en pastoors als Yves Lebrun, op allerlei niveau's is er ook in de Katholieke Kerk groeiende belangstelling voor de milieuproblematiek. Interessant is dat men vanuit deze hoek dikwijls liever spreekt over de natuur of de schepping, dan over het milieu, een meer 'antropocentrisch' klinkende term.

Ook al kan die aandacht vanuit religieuze, meer bepaald christelijke hoek, enigszins gestimuleerd zijn door de enorme belangstelling voor het thema in de brede maatschappij, dat hoeft niet te betekenen dat die aandacht niet oprecht is of dat zij niet in een eigen visie wortelt. Al in het 2^e Vaticaans Concilie kwam die visie aan bod. Het loont de moeite die eigen kijk en zijn diepere achtergrond nader te expliciteren, het gaat immers om een heel eigen christelijk ecologisch ethos.

In zijn kerstbrochure 2008 *De mens in zijn tuin. Over ecologie en schepping* omschrijft Kardinaal Danneels dat ethos op een manier die die eigenheid naar voor brengt. De houding tegenover de natuur is er een én van beheer, én van respect; én van genieting, én van zelfbeheersing; én van dankzegging, én van verantwoordelijkheid. Het bijbelse idee van rentmeesterschap van de schepping impliceert een harmonische, evenwichtige relatie tot de natuur. Dit betekent tegelijk dat eenzijdigheden, langs welke kant ook, worden afgewezen. De juiste houding kan er noch een zijn van pure bemeesting, noch van pure onderschikking. De natuur is geen louter middel, maar de mens is evenmin een louter onderdeel als alle andere. De natuur heeft een soort intrinsieke waarde, maar de mens heeft tegelijk een speciale waardigheid. Deze laatste vereist dat we de natuur binnen bepaalde perken in functie van de zorg voor de mens mogen en moeten gebruiken. Dat die perken vandaag duidelijk overschreden worden, bijvoorbeeld in functie van puur winstbejag, of nog door geen rekening te houden met bijvoorbeeld een zekere intrinsieke waardigheid van het dier, wordt (ook) vanuit christelijke kerken aangeklaagd. Inzien dat de mens alleen kan overleven in en door

een verstandige omgang met het natuurlijke milieu, is op zich al een belangrijke stap, die vele mensen en zelfs regeringen vandaag bereid zijn te nemen. De vraag is echter of er niet meer vereist is dan deze ‘antropocentrische’ houding: of de natuur niet ook bescherming verdient om reden van haar intrinsieke waarde, haar schoonheid bijvoorbeeld. Een bepaalde kweek of behandeling van dieren is niet alleen wreed en onaanvaardbaar, maar strookt ook niet met hun waardigheid. (In J. M. Coetzee’s *Disgrace* doet de hoofdpersoon op het einde van de roman boete voor een misstap door de krenten van zwerfhonden te verzamelen en te cremeren.)

De christelijke visie ten aanzien van de natuur is ‘realistisch’. De natuur is niet zonder meer goed, maar evenmin zonder meer slecht. De natuur helpt ons te overleven; maar diezelfde natuur leidt soms tot verschrikkingen, tot dood en vernieling op reusachtige schaal. Ook de schepping heeft nood aan verlossing. De *Apocalyps* spreekt van een nieuwe hemel én een nieuwe aarde, Jesaja van een verzoening waarbij de leeuw vreedzaam naast het lam ligt. Het lichaam is datgene waardoor wij tot het dierenrijk behoren, maar tegelijk is het de tempel van de ziel, datgene dat in het gelaat de ziel zelf reveleert. Het lichaam is in het christendom niet iets dat moet worden overstegen en achtergelaten. Het is datgene wat mét de ziel zal verheerlijkt worden. Er is een onontwarbare verstrengeling van lichaam en ziel, geen dualisme. Het christendom hemelt de natuur en het lichaam niet op, maar het schildert ze ook niet af als de bron van alle kwaad, zoals sommige rampenfilms vandaag met de natuur doen. De natuur is wel bron van lijden en dood, maar zij is ook bijvoorbeeld via de arbeid een weg naar God, zoals duidelijk het geval is – *ora et labora* – in de lange monastieke traditie, tot vandaag toe (denk aan de Tibériadebeweging).

De wetenschappelijke visie op natuur en mens is vandaag niet zelden aanleiding tot een reductionisme: de natuur, de mens inclusief, zou *niets anders* zijn dan een complexe combinatie van fysische, scheikundige, enz. elementen. In samenhang met een technische beheersingsmentaliteit leidt dat gemakkelijk tot een puur instrumentele houding tegenover de natuur en het menselijk leven. Er is ook een ander houding mogelijk, waarin de dingen en hun onderscheidingen een andere betekenis hebben dan louter almaar complexere combinaties te zijn van hetzelfde. Deze houding blijkt aanwezig in de religie, maar evenzeer in het gewone dagelijks leven. Daarin verschijnen mensen, dieren en dingen niet louter als min of meer verwante levensvormen, maar als behorend tot fundamenteel verschillende categorieën. Dat fundamenteel verschil heeft te maken met het feit dat deze categorieën van de leefwereld (zoals filosofen de reële belevingswereld van mensen noemen) tegelijk descriptief en normatief zijn. Wie die onderscheidingen niet vanzelfsprekend vindt en niet ethisch implementeert in zijn gedrag is wellicht rationeel in een wetenschappelijke zin, maar lijkt een

soort psychopaat. Pleiten voor het opgeven van die categorieën en die houdingen staat vandaag misschien stoer en intellectueel uitdagend, maar die stoerheid en uitdagendheid is dan zelf van geen betekenis meer want ook niet méér dan het blinde product van natuurprocessen. Zo'n pleidooi houdt tegelijk het gevaar in een afglijden naar het onmenselijke te vergemakkelijken vooral in de geest van al kwetsbare mensen.

Binnen de religie krijgen bepaalde natuurelementen zoals water, licht, olie of wijn een speciale, soms heilbrengende betekenis (bijvoorbeeld in de sacramenten). Vanuit christelijk perspectief en zelfs vanuit gewoon menselijk perspectief, verschijnen bepaalde dingen onvermijdelijk in een diepere symbolische betekenis. Willen we blijven leven in een zinvolle, betekenisvolle wereld, dan kunnen we alleen maar afwijzend staan tegenover het reductionisme en tegenover de daarmee verbonden ongebreidelde technologische manipulatie die onze leefwereld en onze wereld tout court bedreigt, en die niet onze redding, maar onze ondergang dreigt te worden.

De christelijke verhouding tegenover de natuur is zoals gezegd een harmonische, niet-eenzijdige verhouding. Daarom is ze noch optimistisch, noch pessimistisch ten aanzien van de natuur. Ze bestaat niet in de verwachting dat, als we allen 'volgens de natuur' gaan leven, het paradijs op aarde zal worden gerealiseerd. Evenmin is er de verwachting dat door toedoen van de mens de prachtige planeet aarde 'naar de maan' zal gaan en dat die mens dus maar beter kan worden afgeschaft. Er is een alternatief voor de manisch-depressieve cyclus van optimisme en pessimisme. Dat alternatief wordt geboden door het perspectief van de hoop. Binnen de hoop is het mogelijk ook in het donkere uur, wanneer nergens nog een uitweg te bespeuren valt, toch te blijven proberen, te doen wat men nog kan doen, wetend dat de dingen hoe dan ook nooit echt helemaal in onze macht zijn. Hoop is dus geen passiviteit; het is een combinatie van activiteit en overgave. Een overgave die niet kan bestaan tenzij dank zij het ritueel, het gebed bijvoorbeeld.

Herman De Dijn